

První svazky ediční řady *Dílo Karla Engliše*

Vzpomínky na T. G. Masaryka.

Brno: Masarykova univerzita, 2021, 63 s.

Tož poslouchejte, jak jsme budovali republiku.

Brno: Masarykova univerzita, 2021, 251 s.

Nově založená ediční řada *Dílo Karla Engliše* tvoří součást edice Masarykovy univerzity *Pocta osobnostem* a slibuje přinést tituly, které připoutají pozornost právních historiků, obecných historiků a národohospodářů, ale též širší veřejnosti se zájmem o naši ne tak vzdálenou minulost.

První rektor Masarykovy univerzity a posléze i rektor Univerzity Karlovy, opakovaně jmenovaný a demisionující ministr financí, guvernér Národní banky a nakonec nedobrovolný vyhnanec ve své rodné Hrabyni ve Slezsku Karel Engliš se zapsal do povědomí zainteresované veřejnosti nejen jako přední československý národohospodář a politik, ale i jako plodný autor, který v době, kdy mohl aktivně působit, čtenáře pravidelně zásoboval obsáhlými vědeckými studiemi i stručnými popularizačními spisy či články v denním tisku. Věnoval se v nich propagaci své koncepce ekonomického myšlení, opírající se o teleologické nazírání na realitu, i řešení konkrétních národohospodářských problémů. Jeho obsáhlá a k vydání připravená práce *Velká logika. Věda o myšlenkovém řádu*, napsaná už v době války, se však po jeho vypuzení z pražské univerzity koncem čtyřicátých let minulého století už ke svým adresátům nedostala (v nakladatelství Melantrich však v roce 1947 vyšla alespoň *Malá logika. Věda o myšlenkovém řádu*, kterou připravil později jako stručnější /sic! – 511 s./ a pro širší veřejnost přístupnější verzi *Velké logiky*). Engliš si ovšem už v době svého aktivního působení ve funkcích zaznamenával i drobné příhody a postřehy z každodenního života. Následně se v nuceném ústraní v roce 1948 vrátil k těm, které byly spojeny s osobou prvního československého prezidenta. Napsal také komplexnější paměti. Tyto jeho práce však podobně jako *Velká logika* vesměs zůstaly jen v rukopisné a strojopisné podobě. Výjimkou jsou vzpomínky na jeho milovanou Hrabyni („Několik roků za druhé světové války jsem nemohl do Hrabyně, ba ani jsem nevěděl, jestli ji ještě vůbec kdy spatřím. Bylo mi po Hrabyni tak nesmírně těžko ...“; s. 7). Engliš je sepsal z velké části za války, ale podobně jako své další vzpomínkové texty je po dokončení ještě doplňoval. I ony si však musely na čtenáře počkat. Pod názvem *Hrabyň mého mládí* je opakovaně vydala Matice slezská v Opavě ve spolupráci s obcí Hrabyně až v letech 1999 a 2010 (dalším později publikovaným textem z Englišovy pozůstalosti jsou *Věčné ideály lidstva*, napsané v padesátých letech a vydané pražským nakladatelstvím Vyšehrad v roce 1992).

Nová ediční řada *Dílo Karla Engliše* se svými úvodními svazky zaměřila na zmíněné dosud nevydané Englišovy práce. První dva, které bych chtěl blíže představit, mají ambici

oslovit nejen odbornou, ale i širší veřejnost. Obsahují Englišovy drobné zápisky, vytěžené zejména z jeho prvorepublikového působení v politice, na univerzitě a v Národní bance. Autor v nich zachytil děje a významné osobnosti první republiky z jiné strany než oficiální historické práce. Třetí svazek této ediční řady bude naopak lahůdkou pro ty, kteří se hlouběji zajímají o Englišovo vědecké dílo. V době, kdy píšu tuto drobnou informaci, se totiž již tiskne čtyřsvazkové vydání zmíněné Englišovy *Velké logiky*. I když nemohla vyjít v době svého vzniku, její strojopis, nyní uložený v Archivu Národního muzea, se naštěstí zachoval, a mohl se tak stát podkladem pro její vydání – a to doslova. *Velká logika* totiž nevychází jako klasická tištěná kniha, ale v podobě fotografických reprodukcí strojopisu, tedy v „surové“ podobě s Englišovými posledními škrty a opravami a bez následné korektury. Považuji to za velmi šťastný nápad, který toto dílo přiblíží čtenáři více než již „učesaná“ a korekturou prošlá podoba. Čtenáři se mohou těšit také na rozsáhlé *Paměti Karla Engliše*, které nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress připravuje pro čtvrtý svazek englišovské ediční řady.

Jako první – útlý – svazek *Spisů Karla Engliše* vydalo nakladatelství *Vzpomínky na T. G. Masaryka*. Připravilo jej při příležitosti konání 2. ročníku Masarykových dnů 3. a 4. března 2021 a k připomenutí 60. výročí úmrtí autora († 13. června 1960 v Hrabyni). Úvod s názvem *Karel Engliš a T. G. M.* napsal současný prorektor MU prof. Jiří Hanuš z Historického ústavu Filozofické fakulty MU; u životopisně laděného *Doslovu* není autor uveden. K. Engliš k sepsání těchto svých vzpomínek usedl v roce 1948 krátce po své nepřímo vynucené rezignaci na funkci rektora a současném odchodu z Karlovy univerzity a dva dny po smrti syna prvního československého prezidenta a svého přítele Jana Masaryka („řikali jsme mu Honza“; s. 13). Vrátil se přitom k některým historikům, které zachytil již dříve, a přidal k nim další.

Vzpomínání začal prvním, ještě studentským, setkáním s T. G. Masarykem. Došlo k němu právě v době, kdy se proti budoucí hlavě československého státu bouřili studenti, rozvášnění Masarykovou angažovaností v kriminální kauze Leopolda Hilsnera. Engliš si k tomu poznamenal: „Tenkrát jsem poprvé poznal, co je to dav a jeho ‚duše‘. Všechno se ve mně vzepřelo ...“ (s. 14). V paměti mu také utkvělo, resp. spíše mu to připomenul uschovaný dopis, že jeho první vědecký článek (*Náklad na veřejné školství v Království českém*) publikoval T. G. Masaryk v *Naší době* (v textu je však zřejmá chyba v tom, že Engliš událost z roku 1906 datuje rokem 1912, kdy už byl mimořádným profesorem). Poměrně velkou pozornost věnoval svým jmenováním ministrem financí a častým – prezidentem přijatým i nepřijatým – demisím na ministerský post, zpravidla následujícím po odmítnutí jeho návrhů ekonomických opatření. Na pozadí těchto aktů probleskují i známá Englišova neochota ke kompromisům s názorovými protivníky a jeho někdy přehnaně impulzivní reakce, takže v roce 1928 jej prezident republiky musel nabádat: „Státnicky, milý doktore Engliši, ne tak studentsky“ (s. 27). Engliš také neopomenul složitou a nakonec neúspěšnou snahu o slavnostní podepsání a předání zakládací listiny Masarykovy univerzity a pochopitelně ani známou anabázi spojenou s prezidentovým darováním zlaté medaile pro rektorský řetěz a v konečném důsledku celého rektorského řetězu Masarykově univerzitě. Předání rektorského řetězu hodnostářům univerzity „byl poslední úřední akt s prezidentem T. G. M., při němž jsem měl účast“ (s. 43). Příznačné pro Englišův pohled na svět je, jak se v přítomnosti prezidenta ohradil, když Antonín Švehla schvaloval, že v Rychnově dav zmlátil – zřejmě špatného – okresního hejtmana: „ten hejtman představoval stát a ...

tu stát a jeho autorita utrpěla“ (s. 49). Ovšem je třeba dodat, že tato epizoda je sice příznačná pro Engliša, pro Švehlu však nikoliv. O jeho vztahu ke státní autoritě, podobnému jako Englišův, více vypovídá prudká reakce na něčí zámysl napsat operu o Jánošíkovi: „Kdyby raději někdo napsal operu o četnících!“ (na s. 225 prvního dílu svého *Boje o Hrad* ji připomíná Antonín Klimek).

Smutný závěr vzpomínek na poslední setkání s bývalým prezidentem a na jeho pohřeb (a jistě i nezáviděníhodnou situaci, v níž se při psaní svých vzpomínek sám nacházel) se Engliš v závěrečném, třicátém, ohlédnutí pokusil odlehčit Masarykovým optimistickým výrokem z doby, kdy přešly první kritické chvíle nového státu: „Pán Bůh nás má rád.“

Z celého textu je zřejmá Englišova úcta, kterou choval k prezidentu republiky, ale též souznění mezi oběma sociálně citlivými muži a prezidentův zájem, aby Engliš spoluvytvářel hospodářskou politiku státu: „... musíte [se] do ministerstva vrátit! Vidíte přece, co se děje a jaké jsou plány těch žraloků – rozhodněte se určitě, i budete ministrem a budete chránit kapsy poplatníků. Máte teď dvě knížky – Národní hospodářství a Finanční vědu; dost zatím – jako ministr můžete občas objasnit ve svých řečech různé otázky a budete za chvíli mít zase knihu, když Vám to profesorství nedá;“ (s. 29; 1929).

Také druhý – objemnější – svazek ediční řady s názvem *Tož poslouchajte, jak jsme budovali republiku* je spojen s připomenutím 60. výročí úmrtí Karla Engliša. Vychází z Englišových textů nazvaných *Tož poslouchajte a Rozmarné příhody. Otec vypravuje*. Jako sestavovatelé se pod vydané Englišovy krátké texty podepsali doc. ing. Jiří Blažek z Právnické fakulty MU, hlavní archivář ČNB dr. Jakub Kunert, historik dr. ing. Martin Hlaváč, hrabýňský patriot a bývalý novinář Pavel Lhota, dr. Alena Mizerová z nakladatelství MuniPress a Englišův vnuk MUDr. František Plhoň.

První rukopisná verze Englišových drobných vzpomínek vznikla v letech 1932 a 1933. Později byla přepsána na stroji a Engliš ji následně ještě doplňoval. *Doslov* je sice datován listopadem 1945, ale nakonec se doplněné záznamy váží i k autorovu krátkému působení v rektorské funkci na UK v Praze na přelomu let 1947 a 1948 (a podle editorů text naposled upravoval snad ještě v roce 1959). Jak je tedy zřejmé, název, pod kterým Englišovy příhody a postřehy vycházejí, sice vystihuje podstatu celku, ale striktně vzato není přesný. Nejen, že se poslední vzpomínky váží k době po druhé světové válce, kdy už Engliš „republiku nebudoval“ (a ve zmíněném *Doslovu* z roku 1946 si stěžoval, že s výjimkou T. G. Masaryka „se o lidech, kteří budovali první republiku, nesmí ani mluvit, vyjma o těch, kdož přišli do nových poměrů z emigrace“; s. 201), ale také jeho první vzpomínky překračují rámeček názvu, neboť sahají až k dětství a studentským letům autora.

Pro potřeby publikování přepsali Englišův text M. Hlaváč a P. Lhota. Autorem úvodu k jeho vydání je J. Blažek. Ten také spolu s J. Kunertem a s přispěním členů Englišovy rodiny opatřil publikaci životopisy příslušníků Englišovy rodiny (poněkud nepřesně nazvaná doplňující kapitola *Karel Engliš a životní osudy jeho rodiny* /s. 202 až 210/, v níž se o jeho rodině v podstatě nepíše, a navazující kapitola *Rodina Karla Engliša* /s. 211 až 218/) a důkladně zpracovaným přehledem dalších v textu zmiňovaných osob s jejich krátkými životopisy (*Medailonky osobností*, s. 219 až 241; jak nasvědčuje i název, nejde o klasický rejstřík, protože autoři neuvádějí čísla stránek, kde se dané jméno objevuje). Bohatý poznámkový aparát k Englišovým textům doplnil J. Kunert a redakční texty zpracovala A. Mizerová.

Jelikož autor patřil, jak sám v úvodu napsal, „k lidem, kteří se rádi zasmáli“ (s. 9), sepsal příhody, v nichž většinou probleskují jiskřičky humoru. Opět se však – zejména s blízcím se koncem vzpomínek – mezi ně mísily i ty smutnější (*Poslední návštěva u T. G. Masaryka, Před válkou, Jubilejní stokoruny, Charta presidenta Beneše k 600letému jubileu university*). Ovšem i k takovému *Boji proti reakci*, který se jej bezprostředně dotýkal, se Engliš dokázal postavit s humorem.

V Englišových vzpomínkách se objevuje řada významných prvorepublikových osobností, které nejen zmiňuje, ale samotnou historikou nebo stručnou poznámkou k ní i charakterizuje. Vedle prezidenta republiky a členů jeho rodiny se více či méně obšírně rozepisuje o prezidentově nástupci E. Benešovi, předsedech prvorepublikových vlád na čele s Antonínem Švehlou (dále i o Karlu Kramářovi, Vlastimilu Tusarovi, Janu Černém, Janu Malypetrovi, Milanu Hodžovi a Janu Syrovém), ministrech, poslancích a senátorech, svém blízkém druhovi Františku Weyrovi, významných českých národohospodářích (svém učiteli Albinu Bráfovi, dále – abecedně seřazeno – o Františku X. Hodáčovi, Cyrilu Horáčkovi st., Josefech Kalfusovi a Mackovi, Jaroslavu Nebesářovi, Vilému Pospíšilovi, Jaroslavu Preissovi, Aloisi Rašínovi, Kuneši Sonntagovi) nebo o německém národohospodáři, prezidentu Říšské banky a v nacistické éře říšským ministru hospodářství i vězni v koncentračním táboře Hjalmaru Schachtovi, ale též o umělcích – příteli a autoru humorných veršovanék k jeho životním jubileím Eduardu Bassovi, Karlu Čapkovi, Adolfu Heydukovi, Františku Hlavicovi, Josefu Matěji Navrátilovi nebo Viktoru Strettim. Neméně pestré jako okruh zmiňovaných osob jsou situace, které jsou s nimi spojeny. Engliš často psal o schvalování svých návrhů zákonů a dalších opatření, služebních i soukromých cestách, své „šňupací“ vášni, o záležitostech spojených s univerzitou, o návštěvách u přátel a známých nebo o příjemných chvílích strávených v Hrabyni (E. Bass v říkance *Synek z Hrabyně* k Englišově šedesátce, reprodukováno na s. 175–176: „... Je gdě pěkněj? Pani moji, / přeptajtě sa Engliša.“)

Čtení dosud vydaných svazků englišovské ediční řady je příjemné, zajímavé i poučné. Jejich hodnota však nespočívá jen ve vlastních Englišových textech. Nakladatelství Munipress je doplnilo bohatým obrazovým doprovodem, tvořeným rodinnými fotografiemi, fotografiemi z úředního a akademického působení K. Engliše a fotografickými reprodukcemi dokumentů, obrazů a karikatur, které Engliš buď sám nakreslil, nebo byl jejich objektem. Stalo se tak díky spolupráci s rodinou Karla Engliše, jejíž členové se aktivně podíleli na přípravě vydání obou prvních titulů, archivy (Archiv Národního muzea, Archiv MU v Brně, Archiv UK v Praze, Archiv České národní banky), Nakladatelstvím Karolinum UK, Slezským zemským muzeem a Spolkem přátel JUDr. Karla Engliše. Současné fotografie pořídil přímo pro účely vydání druhého svazku ediční řady Englišův pravnu Jan Otáhal.

Ladislav Vojáček

doi: 10.14712/2464689X.2021.38